

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПОЛІТОЛОГІЇ**

**ПОЛІТИКА ТА ПРАВО
В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ:
ПОШУК РІШЕНЬ**

МАТЕРІАЛИ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

...

23 КВІТНЯ 2024

**Київ
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова
2024**

УДК 32:341.3«364»(082)
П 50

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 8 від 28 березня 2024 року)*

П 50   **ПОЛІТИКА ТА ПРАВО В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: ПОШУК
РІШЕНЬ** : збірник матеріалів Міжнарод. наук. конф. / за заг. ред.
П. В. Горінова ; Навчально-науковий інститут права та політології
УДУ імені Михайла Драгоманова (м. Київ, 23 квітня 2024 р.). – Київ :
Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – 399 с.

Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції «Політика та право в умовах дії воєнного стану: пошук рішень» містить короткий зміст результатів науково-дослідних робіт наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів та студентів закладів вищої освіти, наукових установ і організацій. Збірник присвячено аналізу й оцінці політичних і правових аспектів у контексті воєнного стану, з особливим акцентом на українські реалії та міжнародну перспективу. У збірнику широко представлені теми, що стосуються захисту прав людини, правового регулювання під час воєнного стану, ролі національних та міжнародних інституцій у забезпеченні правопорядку та справедливості. Велика увага приділена питанням соціального захисту військовослужбовців та цивільного населення, особливостям правосуддя в умовах воєнного стану. Дослідження в збірнику відзначаються глибоким аналітичним підходом та різноманітністю методологій, що дозволяють оцінити складність та багатовекторність правових і політичних викликів сучасного світу.

Збірник є джерелом для науковців, юристів, політологів, а також для всіх, хто цікавиться глибоким розумінням сучасних правових і політичних реалій. Він сприяє науковому діалогу, обміну знаннями та досвідом між фахівцями різних галузей, що є ключовим для вироблення комплексних підходів до вирішення глобальних викликів сучасності.

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів і посилань несуть автори матеріалів.

УДК 32:341.3«364»(082)
DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-MK_NNIPiP_2024

© Автори публікацій, 2024
© ННПіП УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024
© Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024

Іван ЯЦЕНКО / Ivan YATSENKO

доктор ветеринарних наук, професор,

*провідний науковий співробітник Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз імені засл. проф. М. С. Бокаріуса» (м. Харків)*

ЗНАЧЕННЯ СУДОВО-ВЕТЕРИНАРНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ДОКАЗУВАННІ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ВЕДЕННЯМ ЗАГАРБНИЦЬКОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

З 24 лютого 2022 року Україна чинить героїчний опір країні-агресору – російській федерації, яка в результаті повномасштабного військового вторгнення в Україну заподіяла матеріальну й моральну шкоду як фізичним особам і бізнесу (вбивства, поранення, викрадення, пограбування, руйнування майна тощо), інфраструктурі, рослинному й тваринному світу в цілому, та тваринництву, як аграрній галузі, зокрема. Жертвами російської агресії проти України є як люди, так і тварини. Ворожі ракети і снаряди відбирають життя у всіх без розбору [1].

Зафіксовані значні руйнування аграрних комплексів, у т.ч. й великих тваринницьких потужностей, в яких розводять і вирощують сільськогосподарських продуктивних тварин: велику рогату худобу, коней, свиней, овець, кіз, птицю та отримують продукцію від них. Також від масованих ракетних обстрілів постраждали фермерські господарства, підсобні індивідуальні господарства населення, притулки для тварин; території, на яких утримують, зберігають, розмножують зникаючі види тварин (заповідники, заказники), а також заклади, що здійснюють публічний їх показ (зоопарки, екопарки тощо). В цілому, негативних наслідків для здоров'я і життя від воєнних дій зазнали як продуктивні сільськогосподарські тварини, так і дикі й непродуктивні тварини.

Найбільше постраждали фермерські тварини в Донецькій, Луганській, Київській, Чернігівській, Миколаївській, Запорізькій, Харківській, Херсонській та Сумській областях. Попередньо відомо про загибель понад 6 тисяч корів, близько 100 тисяч свиней, більше 4,5 мільйонів фермерських птахів, повністю знищені рибні господарства в зоні бойових дій. Наразі загальна кількість загиблих тварин в Україні перевищила 10 мільйонів. Тваринництво в Україні знищено на 15% від загального обсягу.

З огляду на вище зазначене, економіці України заподіяно значні збитки як в цілому, так і тваринництву, зокрема, а це негативно впливає на державну безпеку. Проілюструємо окремі випадки із воєнної хроніки. Так, на найбільшій у Європі птахофабриці у Чорнобаївці, що у Херсонській області, загинуло 4 мільйони курей через виведення з ладу місцевої електростанції російськими окупантами, що призвело до відключення автоматизованої системи годівлі. Також на Київщині окупанти живцем спалили коней [2].

Одна з найбільших агроферм Харківської області «Агромол», де утримувались понад 3000 голів худоби, внаслідок обстрілів у 2022 році була зруйнована на понад 80 %, вбиті 2000 корів, збитки оцінені в мільярд гривень [3].

На території Чкалівської громади, що на Харківщині, через обстріли три ангари агропідприємства згоріли разом із коровами. Російські солдати вбили 110 корів на молочнотоварній фермі «Напорівське», що в с. Лукашівка, Чернігівська обл.

20-21 березня 2022 р. ферму в Анисові, що біля Чернігова внаслідок авіаударів російських літаків загинули сотні тварин, декілька людей отримали травми та одна загинула. Живцем згоріли та померли від вибухових ушкоджень майже 80 малих телят, 60 новонароджених і понад 4 десятки корів – близько половини поголів'я.

Екопарк «Ясногородка» на Київщині постраждав від обстрілу. На території екопарку знаходилася найбільша в Україні страусина ферма. Загинула велика кількість страусів, а їхні вольєри згоріли.

Внаслідок обстрілу росіян була повністю знищена хутряна норкова ферма польського селекціонера Щепана Войцека, що на Харківщині під Ізюмом.

Росіяни вбили близько 100 тварин, зруйнували частину вольєрів і повністю знищили інфраструктуру екопарку Фельдмана (м. Харків).

У селі Калинівка Миколаївської області окупанти вбили 20 тварин. Під час обстрілу притулку у селищі Бородянка під Києвом близько 500 тварин з місцевого притулку провели чотири тижні без води та їжі, замкненими у вольєрах. Майже 300 собак загинули від голоду і спраги.

Зафіксовані удари ворожих безпілотників у с. Мокра Рокитна Харківського району, внаслідок чого загинуло 15 корів. Також через обстріли окупантів, згоріла ферма разом із тваринами у Малій Рогані. На станції «Александрія», що у селищі Гостомель Київської області російські війська знищили стайню, у якій згоріли живцем коні [4].

Для деяких видів тварин війна стала фатальною, адже лише у 2022 році зафіксована загибель близько 50 тисяч дельфінів, більшість з яких, ймовірно, загинули внаслідок роботи гідролокаторів надводних та підводних човнів, пусків ракет, вибухів бомб та мін у морі тощо [5].

В цілому станом на початок 2024 року екологічні збитки від бойових дій оцінюються у 56 мільярдів доларів [6]. Також через повномасштабну війну та заборону полювання кількість лисиць в Україні значно збільшилася до 500 тисяч, а кількість нападів на людей скажених собак і лисиць зросла на 40 % порівняно з 2023 роком. Збільшилась також кількість диких кабанів, що призвело до спалахів гострозаразної інфекційної хвороби – африканської чуми свиней серед домашніх свиней.

На території деокупованої Херсонської області виявили вбитими червонокнижних хом'яків, тіла яких окупанти розвісили на деревах [7]. Варто зауважити, що у багатьох окупованих та прифронтових селах, тварини, що залишились покинутими, блукають без догляду, підриваються на мінах, повільно вмирають від отриманих травм або від голоду, зневоднення та холоду [9].

Наразі одним із складних завдань, яке постало перед Україною та міжнародною спільнотою є забезпечення відшкодування (компенсація) шкоди, завданої унаслідок військової агресії рф на території нашої держави [9, с. 17-19].

Від початку повномасштабного вторгнення рф в Україну проведено безліч наукових форумів, на яких обговорювались проблемні питання та вироблялись алгоритми забезпечення всебічного розслідування кримінальних правопорушень, учинених під час воєнного стану, визначення шкоди та відшкодування збитків, завданих внаслідок загарбницької війни. Проте, українське законодавство у цій сфері залишається вкрай вразливим, зокрема й щодо визначення шкоди та відшкодування збитків у тваринницькій галузі у разі травмування чи загибелі тварин. Це необхідне для з'ясування розміру страхових відшкодувань страховими компаніями потерпілим

юридичним і фізичним особам, а в перспективі – отримання репарації від країни-агресора.

З огляду на окреслені факти, для визначення шкоди, заподіяної здоров'ю і життю тварин внаслідок воєнних дій, вагоме значення має судово-ветеринарна експертиза, яка започаткована в 2019 році у системі експертних установ Міністерства юстиції України за ініціативи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (м. Харків) (далі – ННЦ «ІСЕ»). Констатуємо, що зазначена експертиза є науково обґрунтованим засобом доказування у судочинстві фактичних даних та обставин кримінальних правопорушень, пов'язаних із шкодою, заподіяною здоров'ю і життю тварини, а висновок судово-ветеринарного експерта є доказом в суді. Наразі серед судово-експертних установ Міністерства юстиції України судово-ветеринарна експертиза активно розвивається в ННЦ «ІСЕ».

Суб'єктом судово-ветеринарної експертизи є судово-ветеринарні експерти за спеціальністю: 18.1 «Ветеринарні дослідження». Вченими харківської наукової судово-ветеринарної школи акцентовано увагу на тому, що спеціальні ветеринарні знання можуть бути використані під час досудового розслідування воєнних злочинів рф, зокрема для огляду фахівцем ветмедицини місця події або місця виявлення трупів тварин, а також під час проведення судово-ветеринарної експертизи як трупів тварин з ознаками насильницької смерті, так і живих тварин з ушкодженнями, заподіяними вогнепальними та вибуховими чинниками [10].

Під час судово-ветеринарного дослідження можуть бути встановлені: локалізація, характер, механізм, черговість, послідовність, ступінь тяжкості; прижиттєвість чи посмертність, а також давність утворення травм, небезпечність ушкоджень для життя у момент їх заподіяння; каліцтво тварин; характер та особливості зброї чи інших знарядь, якими заподіяні травми; наслідки заподіяних ушкоджень для здоров'я тварини; причину смерті, а також причинно-наслідковий зв'язок між ушкодженням та смертю або розладом здоров'я тварин, які залишилися живих, а також можуть бути вирішені інші експертні завдання [11].

Вирішення зазначених експертних завдань у разі доцільності може здійснюватись шляхом інтеграції спеціальних ветеринарних знань у комплексні судово-експертні дослідження, зокрема: ветеринарно-біологічні; ветеринарно-молекулярно-генетичні; ветеринарно-транспортно-трасологічні; ветеринарно-балістичні; екологічно-ветеринарні; ветеринарно-пожежо-технічні; ветеринарно-електротехнічні; ветеринарно-товарознавчі тощо [12].

З метою проведення судово-ветеринарної експертизи, зокрема й тварин, постраждалих від воєнних дій, на науково обґрунтованій основі автор цього повідомлення у межах виконання науково-дослідної роботи в ННЦ «ІСЕ» брав участь у розробці методик (дві з яких вже включені до Реєстру методик проведення судових експертиз Міністерства юстиції України) та методичних рекомендацій, зокрема:

- методики судово-ветеринарного дослідження тварин з метою встановлення їх каліцтва (реєстраційний код: 18.1.01);

- методики судово-ветеринарної експертизи трупів тварин (реєстраційний код: 18.1.02);

- методики судово-ветеринарної експертизи трупів тварин за їх різних станів та виду смерті;

- методики судово-ветеринарного дослідження живої підекспертної тварини;

- правил судово-ветеринарного визначення ступеня тяжкості шкоди, заподіяної здоров'ю тварини;

– порядку вилучення об'єктів судово-ветеринарної експертизи з трупа тварини для лабораторних досліджень.

Також отримано авторські свідоцтва на наукові твори з судово-ветеринарної експертизи, з-поміж них:

– обґрунтування питань, що ставляться в ухвалі суду та постанові слідчого при призначенні судово-ветеринарної експертизи трупа тварини з ознаками насильницької смерті від жорстокого поводження;

– спосіб укладання висновку судового експерта за результатами проведеної судово-ветеринарної експертизи живої тварини;

– методика огляду трупа тварини на місці події чи на місці його виявлення;

– судово-ветеринарний експерт як суб'єкт судово-експертної діяльності за чинним законодавством України;

– професійна підготовка судово-ветеринарних експертів у державних спеціалізованих експертних установах України.

Крім того, окреслено, аргументовано та деталізовано:

– застосування методів судової експертизи у судово-ветеринарних дослідженнях;

– процесуальне значення етапів і стадій підготовки матеріалів для призначення і проведення судово-ветеринарної експертизи;

– правовий статус об'єктів судово-ветеринарної експертизи;

– укладання уповноваженою особою постанови про призначення судово-ветеринарної експертизи;

– стадії експертного дослідження та їх застосування у судово-ветеринарній експертизі трупів та живих тварин;

– структуру висновку судово-ветеринарного експерта за результатами дослідження трупів тварин, а також живих тварин;

– доктринальні засади інтеграції спеціальних ветеринарних знань у комплексні судово-експертні дослідження;

– можливості судово-ветеринарної експертизи у кримінальних провадженнях, розпочатих у зв'язку із жорстоким поводженням з тваринами, знищенням мисливських тварин, масовою загибеллю бджіл та тваринних гідробіонтів, екоцидом.

Отже, розробка та впровадження в судово-експертну діяльність нових методів, способів та засобів судово-ветеринарних досліджень, а також використання спеціальних ветеринарних знань під час розслідування воєнних злочинів, наслідком яких стало заподіяння шкоди здоров'ю та життю тварин у формі судово-ветеринарної експертизи чи залучення фахівця ветеринарної медицини до слідчих дій, розширює пізнавальні можливості органів досудового розслідування та суду, створює умови для надання обґрунтованого й об'єктивного висновку судового експерта, як доказу у судочинстві, у т. ч. й для забезпечення відшкодування збитків тваринництву, завданих внаслідок ведення російською федерацією агресивної війни проти України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Спесівцев Д. С. «Переможець отримує все»: відшкодування шкоди, завданої російською федерацією у ході збройної агресії проти України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 7. С. 152–156. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-7/32>

2. Окупанти на Київщині живцем спалили коней. URL : <https://zmina.info/news/okupanty-na-kyuivshhyni-zhyvczem-spalyly-konej/>

3. Дві тисячі вбитих корів, збитки на мільярд та робота на руїнах. Як ферма на Харківщині відновлюється після окупації та знущань росіян. URL : <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/03/3/7391787/>

-
4. Ситуація на тваринницьких фермах України під час війни: звіт зоозахисників ГО «Відкриті клітки Україна». URL : <https://opencages.com.ua/blog/fermy-ukrajiny-pidchas-vijny>
  5. Звіт з виконання Плану дій з дослідження та охорони морських ссавців (ряд Cetacea та Pinnipedia) Чорного і Азовського морів в Україні у 2022 році. URL : https://sea.gov.ua/uploads/Zvit_z_vykonannia_Planu_dii_morski_ssavtsi_2022.pdf
  6. На заході оцінили, як війна вплинула на тварин в Україні. URL : https://varta1.com.ua/news/na-zahodi-ocinili-yak-viyuna-vplinu-la-na-tvarin-v-ukrayini_377995.html
  7. На своїй позиції на Херсонщині червонокнижних хом'яків. URL : <https://zmina.info/news/rosijski-soldaty-zarady-rozvagy-povyisyly-na-svoyij-pozycziyi-na-hersonshhyni-chervonoknyzhnyh-homjakiv/>
  8. Як війна вплинула на життя тварин та зоозахист в Україні. URL : <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/02/24/253030/>
  9. Капліна О., Шаренко С. Проблеми відшкодування збитків, завданих громадянину внаслідок збройної агресії: кримінальний процесуальний аспект. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 2 (27). С. 12–31. DOI: 10.32353/khrife.2.2022.02
  10. Яценко І. В. Проблеми використання спеціальних ветеринарних знань під час огляду трупа тварини на місці події та шляхи їх вирішення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 485–505. DOI: 10.32782/2524-0374/2023-1/114
  11. Яценко І. В. Проблеми укладання уповноваженою особою постанови про призначення судово-ветеринарної експертизи та шляхи їх вирішення. *Форум Права*. 2022. Вип. 73, № 2. С. 6–21. DOI: 10.5281/zenodo.6471059
  12. Яценко І. В. Доктринальні засади інтеграції спеціальних ветеринарних знань у комплексні судово-експертні дослідження: проблеми та шляхи їх вирішення. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 6. С. 646–670. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.06.114.